

ÜREME SAĞLIĞINA FARKLI BİR BAKIŞ: OSMANLI DÖNEMİ

A Different View to the Reproductive Health: Ottoman Period

Serap Ejder Apay¹, Tuğçe Sakar²

¹Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü

²Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü

ÖZ

Üreme sağlığı; sistemi, işlevleri ve süreci ile ilgili sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, tüm bunlara ilişkin fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik halinin olmasıdır. Üreme insanoğlunun yaşamında önemli bir yere sahiptir. İnsanoğlunun var olduğu ilk günden itibaren bu konu insanlığın dikkatini çekmiş ve üreme-üreme sağlığını korumak için farklı toplumlarda farklı medeniyetlerde çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu nüfusunu arttırmak için kadının vücuduna ve üretkenliğine zarar vermektan kaçınmış ve zarar verenlere de bir takım cezalar vermeye çalışmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından başlayarak öncelikle düşükte, gebelikte, doğumda ortaya çıkan sorunlar Osmanlı İmparatorluğu'nun ve doktorlarının dikkatini çekmiş ve nedenleri araştırmaya çalışılmıştır.

Bu derlemede; Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların üreme sağlığının nasıl algılandığını, kadına bakış açısının ne yönde olduğunu, doğum ve yenidoğanın cinsiyetinin tarihsel analizlerle ortaya konulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üreme Sağlığı; Osmanlı Dönemi; Kadın; Doğum

ABSTRACT

Reproductive health system comprises not only the state of having no disease and disability about its functions and process, but also the state of a full physical, mental and social well-being regarding all these. Reproduction has an important place in the life of human. From the first day of human, this issue has attracted the attention and to protect the reproductive-reproductive health have made several applications in different societies and civilizations. Similarly, The Ottoman Empire avoided damaging woman's body and reproductivity to increase the population and tried to punish those damaging them. Starting from the middle of the 19th century, primary in abortus, pregnancy, delivery emerging issues attracted the attention of the Ottoman Empire and its physicians, and they tried to investigate their reasons.

The purpose of this compilation is to reveal how the reproductive health of women were perceived in the Ottoman Empire, how the women were regarded, as well as the birth and newborn gender with the help of historical analyses.

Keywords: Reproductive System; The Ottoman Period; Woman; Birth

GİRİŞ

Üreme sağlığı, insanları tatmin edici ve güvenli bir cinsel yaşamlarının olması, üreme yeteneğine ve üreme yeteneklerini kullanmada karar verme özgürlüğüne sahip olmaları demektir. Üreme sağlığı herkesi ilgilendiren bir husustur. Doğumdan ölüme kadar kadın ve erkeğin yaşamının bir bütün olarak ele alınması gerektiği; yaşama sağlıklı başlamanın ilk adım olduğu, bireyin sağlık gelişiminin birçok faktörün kümülatif etkisiyle oluştuğu, bireylerin sağlıkları ile ilgili şimdiki durumlarının bir önceki dönemin bir sonucu, bir sonraki dönemin ise bir nedeni olduğu önemle vurgulanmalıdır.¹

Üreme sağlığı eskiden beri toplumlar için önemlidir. Toplumlar savaşlar ve hastalıklar sonucu ile birçok nüfusunu kaybetmektedir. Bu da o toplum için nüfusunun azalması dolayısı ile hem neslin devamlılığının tehlikeye girmesi hem de ülkenin refah düzeyini artıracak nüfusun yok olması anlamına gelmektedir. Bu nedenle üreme sağlığı, nüfusun artması ve toplumların kalkınması için çok önemlidir.

KADIN VE DOĞUMA KISA BİR BAKIŞ

Atalarımızın yerleşik hayata geçmesi ile kadınlar kalıcı yenilgisini almış; artık toplumsal olarak “kim olduğu, ne olduğu” erkek iktidarı tarafından belirlenir duruma gelmiştir.² Yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte erkeğin üremedeki rolü de daha iyi anlaşılmaya başlanmış; mülkiyet anlayışının ortaya çıkması ile de erkeğin, kendi mülkü olarak benimsediği yaşam alanını kendisine ve kendisinden olacak, eşinden doğacak ancak yine kendisi gibi erkek çocuğa mal etmesi, kadını ikinci plana atan ataerkil toplum yapısının oluşmasına neden olmuştur. Edindiği mülkü, kendisinden olan erkek çocuğa aktarmak kaygısı taşıyan ataerkil toplum, erkeğin soyunu garanti altına almak için kadını yeniden tanımlamak ve onun üremesini ya da cinselliğini, dolayısı ile de bedenini kontrol etmeye çalışmıştır.² Ataerkil ailenin doğudan batıya hemen her coğrafyada yayılması ve özellikle Roma, Yunanistan, Mısır, Hindistan, Çin ve Arap toprakları gibi dünyayı oldukça etkileyen bölgelerde güçlü hale gelmesi ile kadın, erkekler tarafından kolayca kontrol edilebilecek olan “evlere” itilmiştir.² Böylece kadın, erkek egemenliği altına alınmaya başlanmıştır.

Tüm bu ataerkil davranışlara nazaran Türk toplumunun mitolojik sembollerinden biri olan kadın, doğurganlık özelliğiyle, yaratıcı gücün temsilcisi niteliğinde olmuştur. Bu sebeple kadın, toplum yaşamı içerisinde bereketin, doğurganlığın sembolü olarak görülmüştür.³ Bir zamanlar gökyüzünde tanrıçaların yeryüzünde anaerkil düzenin hüküm sürdüğü kadınlar açısından mutlu dönem, uygarlığın evrimi ile değişmiştir. İnsanı erkekle özdeşleştiren ve kadını ikinci sınıf bir varlık sayan kadim gelenek, kimi kültürde daha açık kimisinde daha örtülü olarak ortaya çıkmıştır. Kadına yakıştırılan konum kaçınılmaz olmakla birlikte onun sağlığına ve ona yönelik tıbbi uygulamalara da yansımış; kadın sağlığını ve dolayısıyla gebelik, doğum, lohusalık süreçlerinin de önemsenmemesine ve kadını tedavi etmeye yönelik işlemlere önem verilmemesine yol açmıştır.⁴ Başka bir açıdan sosyokültürel değerler kadının sorununu ifade etmeyi ve muayene olmayı, jinekolojik hastalıklar ve doğum için tıbbi destek almasının önünde önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu engel özellikle erkek hekimlerden yararlanabilme olanağını sınırlamış, kadına yönelik tıbbi yardım müdahalesinde ağırlıklı olarak ebeler veya Roma döneminde olduğu gibi kadın hekimler görev almıştır. Erkek hekimlerin kadın hastalıkları ve doğumla ilgilenmeleri ise nadiren görülmüştür.⁴

Tarihte uzun dönemler boyunca doğuma fizyolojik bir olay gözüyle bakılmış, kadının yardımsız ya da profesyonel olmayan bir yardımla doğurabileceğine inanılmış, bu sebeple tıbbi uygulamalar sadece sıra dışı sorunlu durumlarda kullanılmıştır. Bu dönemlerde doğuma yardımcı olanlar; hekimler değil, tıp eğitimi almamış, becerilerini deneyimle elde etmiş geleneksel ebeler olmuştur.⁴

ÇOCUK KAVRAMI VE KÜRTAJA BAKIŞ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ana rahmindeki bebeğe cenin denmekteydi. En genel ifadesi ile cenin henüz doğmamış, ana rahminde bulunan çocuk olarak tanımlanmaktadır. Arapça’da “cenn” kelimesinden üreyen cenin kelimesi “örtmek, örtünmek, gizlenmek” anlamına gelmekte ve sözlükte “gizli olan şey, anne karnındaki çocuk” anlamında kullanılmaktadır.³ İslam hukukuna göre insan hayatı doğumla değil, insanın cenin olarak ana rahmine düştüğü anda başlamaktadır. Bu nedenle günümüz hukukunda olduğu gibi İslam hukukunda da ceninin hayatını korumak amacıyla birçok

hüküm bulunmaktadır. İslam ceza hukukunda cenine karşı gerçekleştirilecek haksız eylemler suç olarak ele alınmış ve cezalandırılmıştır.³

Osmanlı hukukunda cenin hakkına veraset gibi hükümler uygulanacağı gibi, ceninin hayatına tecavüz cinayet sayılmaktadır. Cenin ana karnında iken öldürülürse, kişi çocuk düşürme suçundan yargılanmaktadır.³ Cenini yaratan Allah olduğuna göre onu düşürmek ilahi iradeye karşı gelmekle birlikte aynı zamanda katli-i nefis yani ruhu öldürmek anlamına gelir ki bu dinen büyük bir günah sayılmaktadır.³ Diğer bir husus cenini düşürenlerin diğer dünyada da cezalandırılacağından söz edilmiş olmasıdır. Hatta çocuğunu aldırın kadınların işlem sırasında ölürlerse bunu hak ettikleri söylenmektedir.³

Bin sekiz yüz otuz sekizde Meclis-i Umur-u Nafia'nın (Bayındırlık Bakanlığı) hazırladığı ve kürtajın yasaklanmasında öncü olan layihasında (tasarısında) "bir devletin tezayüd-i miknet ü kuvveti ve tevafür-i şevket" (kuvvet ve kudretinin artmasını) ve saltanatını nüfusun büyüklüğüyle özdeşleştirmiştir. Aslında nüfusun sayısal büyüklüğünün askeri, ekonomik ve siyasi güçle özdeşleştirilmesi sadece Osmanlı aydınlarına özgü bir görüş değildir. Dönemin Avrupalı aydınları tarafından da aynı görüş kabul edilmiştir. Bu bakış açısına göre çocuk doğurmak, neredeyse milli bir vazife olarak görülmektedir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlar, çoğunlukla bu vazifeyi yeterince ciddiye almamışlar ve çocuk düşürme eylemlerini gerçekleştirmişlerdir.^{4,5} Özellikle İstanbul ve Boğaziçi'nin bazı mahallelerinde Yahudi ebeler tarafından sıklıkla yapılan iskat-ı cenin karşısında mahalle sakinleri ve komşularında temkinli olması istenmiş, hatta bu suçun işlendiğini bildiği halde yetkili devlet görevlilerine bilgi vermeyenlerinde cezalandırılması gerektiği bildirilmiştir.³

Osmanlı İmparatorluğunda 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin yürürlüğe girmesinden önce çocuk düşürme ve kürtaj suçları İslam hukuku esaslarına göre cezalandırılmaktaydı. Bu konuda çok kesin bilgiler olmamakla birlikte Tanzimat Dönemi'nden önce de bazı fermanlarda çocuk düşürmenin yasaklanmış olduğunu söylemek mümkündür. İmparatorlukta çıkarılan bazı fermanlarla çocuk düşürme fiilinin önüne geçilmek istenmiştir.^{3,5} Örneğin; 1790 tarihli bir belgede, iskat-ı cenin cürmünü işleyenler hakkında icra edilecek tedbirlere ilişkin fermanın kamuya duyurulduğundan bahsedilmektedir. Biz sekiz yüz yirmi altı tarihli bir belgede ise çocuk düşürmek için ilaç veren "kanlı ebe" lakabıyla tanınan İlya ile Polise isimli Yahudi ebelerin Selanik'e sürgün edildiklerinden bahsedilmiş; ayrıca, hahambaşılığa yazılan bir duyuru ile bu suçu işleyenlere işlememeleri konusunda tembihte bulunmaları ve suç işleyenlerin merkeze bildirilmesi istenmiştir.⁵ Buna benzer bazı belgelerde de genellikle ülke çapında yayımlanan fermanlarla ceninin hayatına son verilmesinin yasaklanması ve bu suçu işlemeye kimsenin cesaret edememesi yolunda tembihlerde bulunulmasının, tedbirlerin alınmasının ve suçu işleyenlerin şiddetle cezalandırılmalarının istendiği anlaşılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan gönderilen bazı fermanlarla, kadınlara çocuklarını düşürmek için ilaç verilmemesi hakkında doktor ve eczacılara uyarılarda bulunulduğu da söylenmektedir.³

ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE YÖNELİK TUTUMLAR

Evlilik sürecinde kadından beklenen en önemli görev, eşine bir "erkek çocuk" vermek ve böylece erkeğin soyunun sürdürülmesini güvence altına almak olmuştur. Bu benimseyiş, soyun erkek evlattan sürdüğü ve kadın bedeninin bu görevi yerine getirmek üzere erkek için yaratılmış bir "tarla" olduğu dinsel düşüncesine paralel olarak İslamiyet'in erkeği üstün gören anlayışını da yansıtmaktadır.²

Kadın bedeninin erkek kontrolüne alınmasının diğer bir yönü de; kadının, kocasının namusunu korumakla ve ona leke sürdürmemekle görevlendirilmesidir. Dolayısı ile kadının doğurduğu çocuklar arasında, kocasından olmayan yani başka bir kanı taşıyan bir çocuğun bulunmamasını garanti altına almak ile ilgili bir durumdur.⁵ Böylece çocuğun doğumu da kadın ve erkeğin cinsiyetlerine verilen önemi yansıtan en önemli olay haline gelmiştir. Doğan çocuğun ziyaretine gelenler; erkek çocuk doğmuş ise yaşanan "sevinçe" ortak olmak için; doğan çocuk kız ise eğer, yaşanacak "kederi" paylaşmak ve teselli etmek için gelirlerdi.²

Toprak mülkiyeti açısından; Tanzimat'a kadar mülkiyet hakkı babadan oğula geçmekteydi. Erkek çocuğun olmadığı hanelerde ise kız evlat, tarlayı ancak bedeli karşılığında kullanabilmekteydi. Bu anlayış da, tarlanın bedelini ödeyecek maddi varlığa ve birikime sahip olmayan kadını; bu bedeli dolaylı

olarak ödemek durumunda kalan eşinin altında kalmaya zorluyordu. Böylece kadının babasından kalan mülk, eşinin mülkiyetine geçiyordu. Kızların miras yolu ile mülkiyet hakkını kazanmaları ise ancak Tanzimat ile mümkün olabilmiştir.²

DOĞUM YÖNETİMİ VE İMPARATORLUĞUN DOĞUMA DESTEĞİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda doğum yapmak kadınlar arasında paylaşılan özel bir tecrübedir. Bu tecrübe ile başa çıkmada birçok destek ve yardım sağlanması gerekmektedir. Bu yüzden Osmanlı'da doğumlar; doğum için yedi günlüğüne kiralanan demir yatakta veya gebenin kendi yatağında gerçekleştirilirdi, fakat bazen de eylem bir şilte üzerinde tamamlanırdı. Çoğunluğu Müslüman olan ebeler doğum sandalyelerini (öreke) kullanırlardı. Bu sandalye meşeden yapılmış ve her iki yanında kolları olan doğum sırasında anne için kolaylık sağlama da kullanılırdı (Şekil 1).⁶

Ebe doğum zamanında doğum ekipmanları ile eve gelir ve akabinde doğumu gerçekleştirir, anneyi tedavi eder, bu süreç içerisinde birkaç gün gebe kadının evinde kalır, uzamış periyotlarda anneyi

Şekil 1. Doğum sandalyesi (<https://www.google.com.tr/search>; Erişim tarihi: 10.04.2015)

desteklerdi. Lohusa yatağı hazırlanır ve ebe bu yatağın yakınında uyurdu. Ebe geldiği zaman, doğum eyleminin nasıl gerçekleşeceğini, bebeğin pozisyonunun nasıl olacağı konusunda kontrollerini yapardı.⁷ Eğer doğum kontraksiyonları ebe gelmeden başlarsa, kocası acil olarak bir ebe getirmesi için gönderilirdi ya da bu görevi üstlenen kızlardan biri gönderilir ve acele edilirdi. Eğer ebe evde değilse bütün komşulara bakılır ve ebe aranırdı. Eğer ebe bulunamazsa, gebe kadının akrabalarının en yaşlı üyesinden biri bu görevi yapmayı üstlenirdi. Fakat doğumda merkez kişi ebe idi. Doğum sırasında annenin kadın akrabaları aynı oda da kalırken erkek akrabaları avlu da ya da başka bir oda da doğumun gerçekleşmesini beklerlerdi.⁷

Ebe yenidoğan dünyaya geldiği zaman onu yıkar ve babasına cinsiyetini haber verirdi. Doğumdan sonra ebe bir süre annenin yanında kalır, anne ve bebeği gözlemlemek için aileye yardım ederdi. Eğer bu kadının ilk bebeği ise kadının aile büyükleri ile birlikte kadına yardımcı olunurdu. Doğum başarılı geçerse, ebe aileden ücret alır, bazen de yiyecek maddeleri (şeker, yağ, simit, kuru üzüm) ve küçük hediyeleri ücrete ek olarak alırdı. Bebek erkek olursa ebe daha fazla ücret alırdı. Ebe evden ayrılmadan önce baba ona bir sonraki doğuma katılıp katılmayacağını sorardı. Fakat doğum normal süreçte değilse ve tıbbi yardıma ihtiyaç duyarsa, ebe genellikle bir doktor çağırılmasını tavsiye ederdi. Daima annenin hayatı daha öncelikliydi. Genelde çağırılan doktor çok geç gelirdi. Eğer doğum anne veya bebeğin ölümü ile sonuçlanırsa ebenin ünü kötü yayılırdı.⁷

On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca yaşam koşullarını geliştirme çabaları genellikle kadınlar ve çocuklar ile ilgiliydi. O dönemlerde sanitasyon ve hijyen oldukça kötü idi. Aileler açlık, fakirlik, malnutrisyon, enfeksiyon hastalıkları, kolera, sarı humma, su çiçeği, tifo ve diğer endemik hastalıklarla yaşamak zorundaydılar. on dokuzuncu yüzyıl ortasına kadar bebekler arasındaki mortalite oranı oldukça yüksekti. Anne ve bebek ölümlerinin en önemli sebebi puerperal ateş olarak bilinen lohusalık humması idi.⁷

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki eğitimsiz ebeler steril şartların nasıl sağlanacağı konusunda bilgi sahibi değildiler. O dönemde temizlik ve hijyen şartlarının sağlanması ve sürdürülmesinin önemi anlaşılmamış, bu da anne ve yenidoğanlar arasında mortalite oranının yükselmesine yol açmıştır.⁵ Osmanlı İmparatorluğu yöneticileri ve tıp makamları yüksek maternal ölüm oranlarının tek sorumlusu olarak geleneksel, yerel ebeleri görmekte ve onlara karşı önyargılı davranmaktaydılar. Yargılarına göre ebeler; bilimsel bilgiden eksik, doğumlar sırasında yaralanma ve ölümlerden ana sorumlu kişilerdi. Ebelerin bebek doğar doğmaz, umbilikal kordu kesmek yerine batıl inançlarla meşgul oldukları ve bu yüzden yenidoğanların ölümüne sebep oldukları öne sürülmekteydi. Bu ölümleri durdurmanın tek yolu olarak geleneksel ebelerin yerine eğitilmiş ebelerin gelmesiydi. Bu da İmparatorluğu kadınlara ve çocuklara daha iyi sağlık hizmeti sunmaya teşvik etmiş ve kadınların daha fazla çocuk yapmaları için onlara finansal destek sağlanmıştır. Yediden daha fazla çocuğa (ve daha sonra en fazla dört), ikiz veya üçüze sahip olan kişilere daha fazla yardım edilmekteydi. Hükümet aynı zamanda yasal düzenlemeler ve politikalarla kadınları düşük yapmaktan vazgeçirmeye çalışmıştır.⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nda doğumlar erkek veya kadın uygulayıcıların yardımı ile gerçekleştirilirken, bu durum daha sonrasında doğumun kadın hastanelerinde gerçekleşmesi yönünde değişmiştir. Doğum alanında tıp teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte forseps, ilaç ve anestezi kullanımı, maternal mortalite oranlarının azaltılmasına ilişkin endişelerin yükselmesi, kadın hastanelerinin kurulması, gebe kadınlar ve ebeler için rehber kitapların ortaya çıkışı gebelik ve doğumun gerçekleşmesi ile ilgili medikalizasyon tartışmalarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.⁵

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında Osmanlı kadınları evlerinde veya doğum için var olan özel ya da devlet kurumlarında doğumlarını gerçekleştirmekteydiler. Evlerinin dışındaki doğumlar için yardım alınan ilk tıp kurumu 1847'de kurulan Haseki kadın hastanesi idi. Bu hastanenin amacı Osmanlı kadınlarına sağlık hizmeti sağlamak, aynı zamanda İstanbul'un kimsesiz ve fakir kadınlarının bakımını üstlenmekti. İmparatorluğa göre İstanbul'da böyle yaşayan kadınlar çoğunlukta idi, kalacak hiçbir yere sahip değil ve sağlık bakımı almaya da muhtaçtı. Bu kadınlar hamile olduğu zaman bir sokak köşesinde doğurmaktan ve sefil duruma düşmekten korktukları için çoğunlukla düşürmeyi tercih etmekteydiler. Bu kurum fakir kadınlara, hayat kadınlarına, durumları yetersiz olanlara yardım sağlamaktaydı, fakat kapasitesi talepleri karşılayacak kadar yeterli değildi. Bu yüzden hastanenin muhtaç kadınlar için doğumda sağlıklı çevre ve aynı zamanda eğitim kurumu olarak kullanılması gerektiği savunulmuştur.⁵

Kadın doğum hastanelerinin açılması ile pratik uygulama için tıp öğrencilerine iyi bir eğitim verilmesi sağlanmıştır. Gebe kadınlar için çağdaş ebelik düzenlemeleri ile birlikte obstetride ilerlemeler sağlanmış ve düşüğe karşı kampanyalar yapılmıştır. Tıp ve kurumsal gelişmeler doğum uygulamasını değiştirirken, gebelik, doğum ve antenatal bakım konusundaki çalışmaların başlaması doğum etrafında kadın tecrübelerinin yeniden yapılanmasına katkıda bulunmuştur.⁵

Ağustos 1869'da bir toplantı sonrası Şura-yı Devlet kadın kliniklerinin açılmasını ve Ahırkapı Otlukanbarı'nda zor doğum yapan kadınlar için tıp hizmetlerini hem genişletmek hem de ebeler için teorik eğitime ek olarak pratik eğitimlerinde sağlanması kararını almıştır. İnşa edilen ilk plan küçük bir yapı olmakla birlikte bir koğuş, üç sınıf, iki ya da üç yatak kapasiteli üç oda, bir mutfak ve çamaşırhaneden oluşmaktaydı. Klinik, bir seferde ancak 10 kadından sekizine imkân sağlayabilmekteydi.⁵

Şubat 1875'de Meclis-i Mahsus (Meclis Kurulu)'da ebelik hastanesinin kurulması için çalışmaya başlanmıştır. Ebeler kadın hastanesinde eğitilmiş ve ebelik uygulamalarındaki yeterliliklerini ve bu konudaki bilgileri için sınava tabi tutulmuşlardır. Bu periyotta özel kadın klinikleri kurulma teşebbüsleri olmuş fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁸ Doğumda sağlanması çabalanan bu dönüşüm çabaları Osmanlı İmparatorluğu'nda oldukça yavaş ilerlemiştir. Doğumun destekçisi olan ebeler; eğitim, diploma, halk sağlığının gelişimi, değişimin yavaş süreci boyunca yeni tıp hiyerarşisi altında yer almak zorunda kalmıştır.⁵

OSMANLI DÖNEMİNDE OLUŞTURULAN GEBELİK REHBERLERİ

Osmanlı tıp uzmanları uzun dönemde kurumlar oluşturmaya çalışırken, kısa dönemde ise doğumu medikalize etmeye çalışmışlardır. Fakat bu periyotta erkek hekimlerin hala çok azınlıkta olması gebelik sırasında tıbbi incelemenin majör savunucuları olmaları onların rehberler oluşturmaları için bir neden oluşturmuştur.⁵

Bin sekiz yüz seksen-seksen bir yılları arasında Osmanlıca yazılmış obstetri hakkındaki ilk kitap "Fenn-i Vilade"dir (Doğum Bilimi). Bu kitap Alman doktor ve ebe Skanzoni'nin kitabının çevirisidir. Kitap tıp okulunda obstetri derslerinde kullanılmıştır. Kitabın tek sıkıntısı ise görsel materyallerden yoksun olmasıdır.⁵

İlk tıp kitabının yayınlanmasından birkaç yıl sonra gebelik sırasında doğru bakım danışmanlığı hususunda bir kitap yayınlanmıştır. "Hamı-ü Vaz-ı Hamı" (gebelik ve doğum), Aşıkzade Halid Ziya (Halid Ziya Uşaklıgil) tarafından çevrilmiştir.⁵ İlk gebelik rehber kitabından hemen hemen 10 yıl sonra 1900/1901'de aynı türde Besim Ömer tarafından yazılmış bir ikinci kitap ortaya çıkmıştır. Bu kitap Besim Ömer'in doğum öncesi, sırası ve sonrasında hijyen ve sağlık bakımı hakkındaki serilerinin ilkidir. İkinci serisi "Doğururken ve Doğurduktan Sonra" (doğum sırasında ve doğum sonu bakım güvenliği hakkında), üçüncüsü "Sıhhatnüma-yı Nevzad" ise yenidoğan bakımı hakkında olan kitaplarıdır.⁵

On dokuzuncu yüzyıl gebelik kılavuzları doğumun güvenli geçmesini, gebelik sırasında anne ve bebeğin sağlığını koruma, vücutlarının bakımlarının nasıl olacağı konusunda gebe kadınlara rehber niteliğindedir. Aynı zamanda bu kılavuzlar doğum sonu bakıma da kısaca değinmiştir. Bu kitaplar gebe kadınlara değişen yaşam stilleri ve buna uyum hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır.⁹ Hükümetin geleceği sadece güçlü, aktif, cesur ve sağlıklı bir şekilde büyüyen çocuklar tarafından sağlanabilirdi. Bu yüzden doğum öncesi, sırası ve sonrasında ki tüm evrelere doğru yaklaşım çok önemlidir.

AİLE PLANLAMASI

Batıda feodalite döneminde olduğu gibi Osmanlı Sarayı'nda da şehzadelerin cariyeleri gebe bırakması halinde kürtaja başvurulduğu bildirilmekte, hatta sarayda çocuk düşürtmenin bir gelenek olduğu öne sürülmektedir.⁸ Osmanlı döneminde gebeliği önlemek için ebegümeci gibi bitki kökleri, çikın tabir edilen tamponlar kullanılmaktaydı. Ayrıca katır tırnağı gibi inanışlara dayanan uygulamaların da olduğu ve korunma için bunların kullanıldığı bilinmektedir.¹⁰

SONUÇ

On dokuzuncu yüzyıl ortalarından başlayarak öncelikle gebelik, doğum ve düşük gibi sorunlar tartışma konusu olmuştur. Bu periyotta kadının fertilitesi, maternal ölüm durumu ve doğum öncesi, sırası ve sonrası Osmanlı İmparatorluğu idarecilerinin ve doktorlarının büyük kısmının dikkatini çekmiş ve nedenleri araştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle geleneksel ebelerin bir takım batıl inançları uygulaması ve hijyen eksikliği olduğunu bildirmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu kadınları aynı zamanda ülkesinin refahı için ihtiyaç duyulan çocuğu doğurma açısından ele almıştır. İmparatorluk kadınları çok sayıda çocuk doğurmaları için cesaretlendirmiş aynı zamanda da önemli bir amaç olarak ilk kez bu çocukların sağlık ve iyiliğini ele almıştır. Bu çabayı gelecek sağlıklı jenerasyonların izi olarak sağlıklı gebeliğin oluşumunu sağlamaya çalışmışlardır.

Teşekkür: Doktor Gülhan Balsoy'a yardım ve destekleri için çok teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

1. T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Üreme Sağlığına Giriş Katılımcı Rehberi. Ankara, 2009, ISBN 975-590-132-9
2. Yılmaz A. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. ÇTTAD 2010;IX/20-21:191-212
3. Konan B. Osmanlı Devletinde Çocuk Düşürme Suçu. Ankara Üniv. Hukuk Fak. Dergisi 2008;4: 319-335
4. Balsoy G. Osmanlı Toplumunda Kürtajın Yasaklanması. Toplumsal tarih dergisi 2012
5. Balsoy G. Gender and the politics of the female body: midwifery, abortion, and pregnancy in ottoman society (1838-1890s). Binghamton University State University of Newyork. Doctoral dissertation 2009:171-215.
6. Redhouse Türkçe/Osmanlıca - İngilizce Sözlük. Say Yayıncılık. İstanbul. 8. Baskı. 2000.
7. Rubin SZ. Jewish Midwives in Eretz Israel during the Late Ottoman period, 1850-1918. Social History of Medicine vol.24, no. 2:pp.299-315.
8. Kaleci OA ve ark. 1983 Tarihli "Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük"ün Hazırlanmasındaki Tarihsel Süreç XV. Öğrenci Sempozyumu Çalışma Grubu Raporları Ankara 2013. <http://tip.baskent.edu.tr/> (22.11.2014).
9. Doğan M. Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış. Marmara Coğrafya Dergisi 2011;23:293-307.
10. Bereket MZ. Menstrüel Regülasyon İçin Başvuran Kadınlarda Danışmalık Eğitimi Hizmeti Öncesi ve Sonrası Doğum Kontrol Yöntemlerinin İncelenmesi. T.C Sağlık Bakanlığı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Aile Hekimliği Koordinatörlüğü. Uzmanlık Tezi 2009.